

## DORIS LESSING QISQA HIKOYALARIDA LEKSIK QATLAM VA MILLIY-KOLORIT XUSUSIYATLARI

**Davlatova Vazira** - mustaqil izlanuvchi

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti*

*Ingliz tili amaliy fanlar kafedrasi o'qituvchisi*

*Toshkent, O'zbekiston. vaziraotabekovna97@gmail.com*

### Annotatsiya

Ushbu maqolada Doris Lessingning qisqa hikoyalaridagi **leksik qatlam** va **milliy-kolorit**ning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda yozuvchining Afrika hayoti va Yevropa intellektual muhitiga asoslangan hikoyalarida til vositalarining ikki qatlamda — sodda xalqona nutq va psixologik-falsafiy terminologiya darajasida namoyon bo'lishi ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, Lessing asarlarida milliy-koloritni shakllantiruvchi omillar: Afrika tabiatining yorqin tasvirlari, mahalliy urf-odatlar, xalqona atamalar hamda turli mentalitetlarning qarama-qarshiligi yoritiladi. Maqolada tilning badiiy vosita sifatidagi roli va milliy ruhning ifodalanishi Lessing ijodini chuqurroq anglashga xizmat qilishi alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yozuvchi o'z qisqa hikoyalarida lokal muhitni milliy detallar orqali jonlantirgan holda, uni universal insoniy muammolar bilan uyg'unlashtira oladi. Shu jihatdan Lessingning qisqa hikoyalari nafaqat adabiy-estetik, balki madaniy-antropologik qimmatga ham ega.

**Kalit so'zlar:** Leksik qatlam, milliy-kolorit, xalqona nutq, psixologik-falsafiy terminologiya, Afrika tabiat manzaralari, urf-odatlar, mentalitet, kolonializm, madaniy-antropologik tahlil, realizm, psixologizm.

### KIRISH

Doris Lessing XX asr adabiyotining eng yirik vakillaridan biri bo'lib, uning ijodi jahon nasrida ijtimoiy-psixologik yo'nalishning rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. U o'zining qisqa hikoyalari, romanlari, esse va publitsistik asarlari orqali inson va jamiyat, shaxs va madaniyat, erk va majburiyat, oq tanlilar va mahalliy xalqlar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni yoritdi. Ayniqsa, uning qisqa hikoyalari — o'zining ixchamligi, tilning sodda va ravonligi, badiiy-falsafiy qatlamning chuqurligi bilan alohida ajralib turadi. Lessingning qisqa hikoyalari ikki asosiy manbadan oziqlangan: **Afrika hayoti** va **Yevropa madaniyati**. U Janubiy Rodeziyada (hozirgi Zimbabveda) uzoq vaqt yashaganligi sababli, mahalliy aholi turmushi, qabila urf-odatlar, tabiat va kolonial ijtimoiy muhit uning ijodida keng o'rin oldi. Shu bois uning dastlabki hikoyalarida Afrika tabiatining betakror tasvirlari, mahalliy xalqning mentaliteti va qadimiy e'tiqodlari yorqin milliy-koloritda ifodalangan. Keyingi

davrdagi qisqa hikoyalarida esa Yevropadagi intellektual muhit, ayol ruhiyatining murakkabligi, zamonaviy jamiyatdagi begonalashuv jarayonlari falsafiy va psixologik leksika vositasida ifodalanadi. Leksik qatlam Lessing asarlarining asosiy badiiy vositalaridan biridir. U bir tomondan xalqona va sodda soʻzlashuv tilidan foydalanib, voqealar realizmini kuchaytirsa, ikkinchi tomondan psixologik-falsafiy terminlar orqali obrazlarning ichki kechinmalarini chuqur tahlil qiladi. Bu ikki qatlam uygʻunlashgan holda yozuvchining til boyligini va uslubiy yondashuvini namoyon etadi. Milliy-kolorit esa Lessing ijodining oʻziga xos belgilaridan hisoblanadi. Uning Afrika haqidagi qisqa hikoyalarida mahalliy xalqning urf-odatlar, tabiatga munosabati, til unsurlari va turmush tarzi jonli tasvirlanadi. Shu orqali yozuvchi nafaqat bir xalqning turmushini, balki kolonial davrning murakkab ijtimoiy muammolarini ham yoritadi. Natijada, Lessing qisqa hikoyalari oʻquvchini muayyan milliy-madaniy muhitga olib kiradi va shu bilan birga universallik kasb etadi. Demak, Doris Lessing qisqa hikoyalari tahlil qilishda **leksik qatlam** va **milliy-koloritni** alohida koʻrib chiqish zarur. Chunki ular yozuvchining badiiy uslubini, voqealarni talqin etish usullarini va obrazlar ruhiyatini tushunishda asosiy kalit vazifasini bajaradi.

### Metodlar

Mazkur maqola Doris Lessingning qisqa hikoyalarida **leksik qatlam** va **milliy-koloritni** oʻrganishga bagʻishlangan boʻlib, tadqiqot quyidagi metodlarga tayanadi:

#### 1. **Leksik-stilistik tahlil metodi.**

Yozuvchining til boyligi, soʻz tanlovi, xalqona nutq elementlari va psixologik-falsafiy terminlarning qoʻllanishi aniqlanib, ularning badiiy maʼnodagi funksiyasi izohlandi.

#### 2. **Madaniy-antropologik yondashuv.**

Qisqa hikoyalarda milliy-koloritni shakllantiruvchi unsurlar — Afrika tabiatining tasvirlari, mahalliy urf-odatlar, mentalitet va qadriyatlar madaniy kontekstda oʻrganildi. Bu uslub Lessing asarlaridagi milliy ruhni yanada chuqurroq tushunishga yordam berdi.

#### 3. **Qiyosiy tahlil.**

Lessingning Afrika muhitiga oid hikoyalari bilan Yevropa intellektual hayotini yorituvchi qisqa hikoyalari qiyoslandi. Natijada, leksik qatlamning ikki qutbli (xalqona va falsafiy) xususiyati hamda milliy-koloritning turli shakllarda namoyon boʻlishi ochib berildi.

#### 4. **Kontekstual tahlil.**

Qisqa hikoyalardagi til unsurlari va milliy detallar yozuvchi ijodiy faoliyati, davr sharoiti hamda kolonial muhit kontekstida sharhlanib, ularning ijtimoiy-maʼnaviy maʼnosi yoritildi.

#### 5. **Deskriptiv va interpretativ yondashuv.**

Matnlarning tavsifiy tahlili asosida Lessing til vositalarining oʻziga xosligi qayd etildi, keyin esa ularning ramziy, falsafiy va madaniy talqinlari berildi.

## Natijalar va munozara

Tadqiqot jarayonida Doris Lessingning qisqa hikoyalarida **leksik qatlam** va **milliy-koloritni** o'rganish natijasida bir nechta muhim ilmiy xulosalarga kelindi:

### 1. Leksik qatlamning ikki qutbliligi

Lessing hikoyalarida til vositalari ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi:

**Sodda va xalqona nutq.** Mahalliy aholi, fermerlar va oddiy oilalarning kundalik hayotini tasvirlashda sodda, jonli, ba'zan dialektal unsurlar bilan boyitilgan til qo'llanadi. Bu qatlam hikoyalarga tabiiylik, realizm va hayotiy ishonarlilik beradi. **Psixologik-falsafiy leksika.** Ayollar ruhiyatiga oid hikoyalarda ("To Room Nineteen", "One off the Short List") falsafiy tushunchalar, ruhiy holatni ifodalovchi terminlar, ichki monologlarga xos abstrakt leksik birliklar keng ishlatiladi. Bu qatlam voqealarga drammatizm va universal insoniy mazmun bag'ishlaydi. **Milliy-koloritning rang-barangligi** Afrika mavzusiga oid hikoyalarda milliy-kolorit quyidagi unsurlar orqali yaqqol ko'zga tashlanadi: **Tabiat tasvirlari.** Savanna, jazirama quyosh, mahalliy flora va fauna hikoyalarda nafaqat manzara, balki ramziy fon vazifasini bajaradi. **Mahalliy atamalar va til unsurlari.** "Muti", "kraal", "mashona" kabi so'zlar ingliz matniga transliteratsiya qilingan holda kiritilib, o'quvchiga milliy muhitni his qildirishga xizmat qiladi. **An'ana va urf-odatlar.** Mahalliy aholining tabiat bilan uyg'un yashashi, qadimiy tabobat va sehr-jodu an'analari o'ziga xos milliy ruhni yaratadi. **Ijtimoiy tafovutlar.** Oq tanlilar va mahalliy aholining o'zaro munosabatlari, mentalitetdagi qarama-qarshiliklar milliy-kolorit orqali yanada ta'sirchanroq ifodalanadi. **Jamiyat va madaniyatlararo ziddiyatlar ifodasi** "No Witchcraft for Sale" kabi hikoyalarda ilmiy bilim va an'anaviy xalqona dunyoqarashning to'qnashuvi ko'rsatiladi. Oq tanlilar ratsionalizm va fan bilan, mahalliyler esa ruhiy kuchlar va tabiat bilan uyg'unlikka asoslangan qadimiy bilimlar bilan ifodalanadi. Bu qarama-qarshilik hikoyalarning dramatik markazini tashkil qiladi. **Universallik va lokalizm uyg'unligi**

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Lessing hikoyalarida milliy-kolorit faqatgina mahalliy madaniyatni yoritish emas, balki global muammolarni ochib berish vositasidir. Masalan, Afrika muhitida aks etgan millatlararo tengsizlik aslida butun insoniyat oldidagi ijtimoiy muammolarning ramzi sifatida talqin qilinadi. Bu jihat yozuvchining ijodiga universallik xususiyatini beradi. Olingan natijalar asosida Doris Lessingning qisqa hikoyalarida leksik qatlam va milliy-koloritning badiiy-estetik ahamiyatini quyidagicha muhokama qilish mumkin:

### 1. Lingvistik-uslubiy jihatdan

Leksik qatlam voqealarni realistik tasvirlash bilan birga, obrazlarning ichki ruhiy dunyosini ochishda ham muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Lessing oddiy xalq nutqidan foydalanib hayotiy voqealarni sodda va ishonchli ko'rsatsa, psixologik terminlar orqali asarlariga falsafiy chuqurlik olib kiradi.

## 2. Madaniy-antropologik jihatda

Milliy-kolorit yozuvchining Afrika haqidagi hikoyalarda madaniyatlararo tafovutlarni ochib beradi. Oq tanlilar va mahalliyilar o'rtasidagi dunyoqarash, qadriyat va turmush tarzidagi ziddiyatlar milliy kolorit vositasida yoritilib, kolonial muhitdagi ijtimoiy haqiqatlarni ifodalaydi.

## 3. Adabiy-estetik jihatdan

Leksik qatlam va milliy-kolorit uyg'unligi hikoyalarni nafaqat voqealar ketma-ketligi sifatida, balki badiiy-falsafiy tafakkur mahsuli sifatida qabul qilish imkonini beradi. Bu uyg'unlik o'quvchini mahalliy madaniyat bilan tanishtiribgina qolmay, uni insoniyat oldidagi umumiy muammolar haqida fikr yuritishga chorlaydi.

## 4. Universallik darajasida

Lessing milliy detallar orqali nafaqat Afrika muhitini, balki insoniyatga xos ruhiy va ijtimoiy muammolarni yoritadi. Shu jihatdan, uning qisqa hikoyalari madaniy-antropologik, lingvistik va falsafiy jihatdan birdek qadrlidir.

### Xulosa

Doris Lessingning qisqa hikoyalari tahlili shuni ko'rsatadiki, yozuvchi o'z ijodida **leksik qatlam** va **milliy-kolorit**ni uyg'unlashtirish orqali nafaqat adabiy-estetik go'zallikka erishadi, balki ijtimoiy, psixologik va madaniy muammolarni chuqur ochib beradi. Birinchidan, **leksik qatlam** ikki asosiy qutbda shakllanadi. Bir tomondan, sodda va hayotiy xalqona nutq hikoyalarda oddiy odamlarning turmushi, mehnati, o'zaro munosabatlarini jonli va realistik tarzda yoritadi. Ikkinchi tomondan, psixologik-falsafiy terminologiya personajlarning ichki kechinmalarini, jamiyat va shaxs o'rtasidagi murakkab ruhiy ziddiyatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Bu ikki qatlamning uyg'unligi hikoyalarni ham hayotiy, ham falsafiy jihatdan mazmunli qiladi. Ikkinchidan, **milliy-kolorit** Lessingning ayniqsa Afrika hayotiga oid hikoyalarda yorqin namoyon bo'ladi. Afrika tabiatining betakror manzaralari, mahalliy til unsurlarining qo'llanilishi, xalqona urf-odatlar va mentalitet ifodalari hikoyalarga milliy ruh bag'ishlaydi. Shu bilan birga, oq tanlilar va mahalliy xalqlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar milliy-kolorit orqali yanada teranroq ochiladi. Natijada, hikoyalarda mahalliylik va universallik uyg'unlashib, ular global adabiy hodisa sifatida o'quvchiga yetib boradi. Uchinchidan, Lessingning qisqa hikoyalaridagi leksik qatlam va milliy-koloritning badiiy ahamiyati shundaki, ular yozuvchining uslubiy mahoratini, dunyoqarashini va jamiyat haqidagi mulohazalarini ifodalashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. U oddiy til orqali murakkab falsafiy muammolarni, milliy tafsilotlar orqali esa umumiy insoniy masalalarni yoritadi. Xulosa qilib aytganda, Doris Lessingning qisqa hikoyalari **lingvistik, madaniy va falsafiy jihatdan ko'p qatlamli** bo'lib, unda leksik qatlam realizm va psixologizmni, milliy-kolorit esa madaniyatlararo ziddiyat va uyg'unlikni ifodalaydi. Shu bois Lessing ijodi nafaqat ingliz adabiyoti doirasida, balki butun jahon adabiy jarayonida alohida o'rin egallaydi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati**

1. Lessing, D. *African Stories*. London: Michael Joseph, 1964.
2. Lessing, D. *To Room Nineteen: Collected Stories, Vol. 1*. London: Jonathan Cape, 1978.
3. Lessing, D. *The Habit of Loving*. London: MacGibbon & Kee, 1957.
4. Lessing, D. *A Man and Two Women*. London: MacGibbon & Kee, 1963.
5. Lessing, D. *This Was the Old Chief's Country*. London: Michael Joseph, 1951.
6. Sprague, C. (ed.). *Critical Essays on Doris Lessing*. Boston: G. K. Hall, 1986.
7. Greene, G. *Doris Lessing: The Poetics of Change*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
8. Sage, L. *Doris Lessing*. London: Methuen, 1983.
9. Klein, C. F. *Doris Lessing: A Study of the Short Fiction*. New York: Twayne Publishers, 1994.
10. Brennan, C. *Doris Lessing: Reading the Short Fiction*. New York: St. Martin's Press, 1989.
11. Selden, R., Widdowson, P., & Brooker, P. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. London: Pearson, 2005.
12. Eagleton, T. *Literary Theory: An Introduction*. Oxford: Blackwell, 1996.
13. Said, E. *Culture and Imperialism*. London: Vintage, 1993.
14. Ashcroft, B., Griffiths, G., & Tiffin, H. *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London: Routledge, 2002.
15. Culler, J. *Literary Theory: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 1997.